

**Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
Жешувський університет (Польща)
Педагогічний інститут Чендуського університету (КНР)**

Матеріали

II міжнародної науково-практичної конференції

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ І СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

11 квітня 2017 року

**Харків
ХНПУ
2017**

УДК [371.671:741](09)(477)

ВИМОГИ ДО ІЛЮСТРАТИВНОСТІ ШКІЛЬНОГО ПІДРУЧНИКА З ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Г. В. Литовченко, м. Харків

Автором виділено та класифіковано вимоги до ілюстрування шкільного підручника із образотворчого мистецтва. Розкрито поняття «ілюстрація» та «ілюстративність» видання. Доведено вагомість ілюстративного наповнення в межах навчального предмета «образотворче мистецтво», важливість його відповідності специфіці предмета.

Ключові слова: ілюстрація, ілюстративний матеріал, навчальна література, мистецтво, зміст, навчальні плани, педагогічна думка.

The requirements for illustration of school textbooks on Fine Art have been clarified in the article. The essence of the concepts of “illustration” and “illustrations in the publication” has been defined. The significance of illustrative content in such school subject as Fine Art and the importance of its compliance with the specificity of the subject have been proved.

Key words: illustration, illustrative material, educational literature, art, content, curricula, pedagogical thought.

Наразі перед науковцями та педагогами постає питання створення якісних підручників з мистецьких дисциплін. Новітній підручник з інтегрованого курсу «Мистецтво» має відповідати вимогам навчальної програми, враховувати основні функції мистецтва (естетичну, навчально-пізнавальну, духовно-виховну, комунікативну, емоційно-терапевтичну) та загальну мету шкільної освіти. Однією із його вагомих складових має стати ілюстративне наповнення.

Відповідно до наказу Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Державних санітарних норм і правил «Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей» ілюстративність видання – це ступінь насиченості видання ілюстраціями. Ілюстрація – це зображення, яке доповнює, пояснює чи прикрашає текст видання. Ілюстраціями можуть бути сюжетні, наочні й науково-прикладні малюнки, креслення, карти, схеми, діаграми, фотоілюстрації [1, с.165-169]

На думку О. Просіної, ілюстративне наповнення шкільного підручника в комплексі з іншими його структурними компонентами є основним важелем впливу на вирішення навчальних та виховних завдань [2, с. 121-124]. Щодо функціональності ілюстративного наповнення підручників наголошує і В. Сивоглазов [6], яка підкреслює, що ілюстрації впливають на формування та засвоєння наукових понять; сприяють розвитку спостережливості та активізації пізнавальної діяльності. На думку О. Хелстовської ілюстративний матеріал підручника має повноцінно реалізувати триєдину мету уроку: навчальну, розвивальну та виховну [7]. «Ілюстративний матеріал підручників із мистецтва виконує важливі функції, активізує зоровий аналізатор учнів, сприяє розумінню матеріалу, підсилює емоційне сприйняття», – зазначала О. Просіна [2, с. 123].

Зважаючи на низку функцій ілюстративності підручника, як одного з компонентів його змісту, нагальним постає питання розгляду вимог до ілюстрацій

при укладанні підручника з образотворчого мистецтва як складової дисципліни інтегрованого курсу «Мистецтво». Пропонуємо класифікувати вимоги до ілюстративності шкільного підручника з образотворчого мистецтва, узгоджуючи із загальними вимогами санітарно-гігієнічними, дидактичними та естетичними.

Відповідно до **санітарно-гігієнічних вимог**, що ґрунтуються на нормативних міністерських документах (наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Державних санітарних норм і правил «Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей») значна увага приділяється кольорам ілюстрацій шкільного підручника з образотворчого мистецтва та наголошується на загальних вимогах до друку ілюстрацій (вони мають бути надрукованими на якісному папері, призначеному лише для друкування книжкових видань, а саме офсетному, друкарському, книжково-журнальному). Окрім того, акцентується увага на відповідності ілюстрацій віку школярів.

Зважаючи на санітарні вимоги до шкільного підручника, автор посібника «Основи педагогічної ергономіки», Н. Карапузова зазначає, що ілюстрації до підручника мають виконувати допоміжну функцію у процесі розкриття матеріалу; узгоджуватися зі змістом підручника, його композицією, розмірами та якістю; відповідати рівню підготовки та віковим особливостям учнів [3, с. 167].

Дидактичні вимоги до ілюстративного матеріалу поділяються на загальні й спеціальні. До загальних належать такі: науковість, інформативність, повнота відображення змісту, тематична взаємопов'язаність, естетична цінність. Спеціальні визначають характер зображень у підручнику з урахуванням типу навчального предмета, концепції конкретного підручника, вікових особливостей учнів, вимог навчальної програми тощо. Зазначимо, що спеціальна дидактична складова у чинних підручниках з образотворчого мистецтва реалізується через взаємодію учнів з репродукціями творів різних видів мистецтва. Водночас репродукції мистецьких шедеврів, фотографії, педагогічні малюнки, ритмічні схеми-партитури є суттєвим джерелом художньої інформації. Так для учнів початкової ланки освіти ілюстративний матеріал має бути представлений репродукціями творів майстрів живопису, графіки, дизайну, світлинами архітектурних споруд та скульптур, творами народного мистецтва, прикладами дитячих робіт. Однак, на наш погляд, їх кількість не повинна переобтяжувати школярів. Для учнів середньої ланки освіти у порівнянні з початковою ланкою варто збільшити кількість дидактичного ілюстративного матеріалу, зважаючи на особливості сприйняття дітей різного шкільного віку.

Вважаємо за доречне акцентувати увагу на **естетичних вимогах**. Дизайн підручника, який гарно ілюстрований, допомагає школярам орієнтуватись у його розділах і рубриках, типах завдань. Доречно, щоб ілюстративний ряд був розміщений цікаво та гармонійно: поєднував різні типи зображень (картинка-стрічка, текстова ілюстрація) форм, ілюстрацій та кольорів. Водночас, логічно розміщені кольорові ілюстрації сприяють розвитку культури естетичного сприймання, смаку, художнього мислення. З огляду на це, ілюстрації мають бути високохудожніми та привабливими для учнів.

Зазначимо, що окрім естетичної функції, ілюстрації підручника виконують й методичну: оформлення тематичних заставок, колонтитулів та колонцифр, що сприяє ліпшому усвідомленню та закріпленню навчального матеріалу.

Ілюстративний матеріал підручника з образотворчого мистецтва є важливим засобом сприйняття навчального матеріалу, проте, на думку провідних дидактів, не може виступати відокремлено від текстової складової. Так, В. Лозова та Г. Троцько називають ілюстрацію «допоміжним методом», що забезпечує набуття знань учнями шляхом поєднання його зі словесним супроводом (методом) [5, с. 322]. Цю думку поділяє і В. Кришмарел. На переконання дослідниці, «ефективне використання ілюстративного матеріалу може бути лише за умови дотримання таких умов: усвідомлення учнями зв'язку між текстовою інформацією та зображенням та ознайомлення учнів зі змістом кінцевої мети через постановку вихідної задачі по вивченню зображення» [4, с. 344].

Таким чином, урахування нормативних, санітано-гігієнічних, дидактичних та естетичних вимог до ілюстративного наповнення шкільного підручника є одним із пріоритетних напрямів на шляху створення якісних підручників з образотворчого мистецтва для школярів; сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу; стимулює учнів до розвитку творчих здібностей; пожвавлює інтерес до мистецтва в цілому.

Список використаних джерел

1. Видання для дітей. Поліграфічне виконання : ДСТУ 29-62002. – [Чинний від 2002–08–01] – Режим доступу : <http://www.chytomo.com/standards/vydannya-dlya-ditey-polihrafichne-29-62002>
2. Експертиза шкільних підручників : інструктивно-методичні матеріали для експертизи проектів підручників для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів / за заг. ред. О. М. Топузова. – К. : Педагогічна думка, 2016. – 128 с.
3. Карапузова Н. Д. Основи педагогічної ергономіки [Текст]: навч. пос. / Н. Д. Карапузова, Є. А. Зімниця, В. М. Помогайбо. – К.: Академвидав, 2012. – 192 с.
4. Кришмарел В. Ю. До питання про ілюстрації в шкільних підручниках: особливості предметів духовно-морального спрямування / В. Ю. Кришмарел // Проблеми сучасного підручника. – 2014. – Вип. 14. – С. 341-349.
5. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання : навч. посіб. / В.І. Лозова, Г.В. Троцько. – Х. : «ОВС», 2002. – 400 с.
6. Сивоглазов В. И. Педагогические условия использования иллюстраций учебника для развития мышления учащихся 5-8 классов: На материале биологии и естествознания : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Сивоглазов В. И. – М., 2000. – 22 с.
7. Хелстовська О. О. Використання ілюстративного матеріалу на уроках мови та літератури / О. О. Хелстовська // Таврійський вісник освіти. – 2014. – №1(1). – С. 250-259.